

Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου: «Σχολείο, Οικογένεια και Κοινότητα: Συνεργασία, Προκλήσεις, Δυσκολίες και Προοπτικές»

Τόμ. 1, Αρ. 1 (2024)

Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου: «Σχολείο, Οικογένεια και Κοινότητα: Συνεργασία, Προκλήσεις, Δυσκολίες και Προοπτικές»

2^ο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο

“Σχολείο, Οικογένεια και Κοινότητα:
Συνεργασία, Προκλήσεις,
Δυσκολίες και Προοπτικές”

Πρακτικά Συνεδρίου

29-30 Νοεμβρίου 2024
Κέντρο Διάδοσης Ερευνητικών Αποτελεσμάτων
του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Διοργάνωση

Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Ανατολικής Θεσσαλονίκης

Υπό την αιγίδα
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Σε συνεργασία με

Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής
Τμήμα Ψυχολογίας, Π.Τ.Δ.Ε., Τ.Ε.Φ.Α.Α.
Εργαστήριο Ψυχολογίας και Εκπαίδευσης
του Παιδιού - ΨΥΧΗ (Τ.Ε.Π.Α.Ε.)
Περιφερειακή Δίπλη Α/θμιας & Β/θμιας
Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας

ISBN: 978-618-82743-3-4

Εκπαιδευτικοί και οικογένεια Εν (συν) δράση: «Το παιχνίδι της κρυμμένης ενσυναίσθησης»

Ιωάννα Καραγιώργου, Ειρήνη Μουσλή Καραγιώργου

doi: [10.12681/pansynschool.7527](https://doi.org/10.12681/pansynschool.7527)

Εκπαιδευτικοί και οικογένεια Εν (συν) δράση: «Το παιχνίδι της κρυμμένης ενσυναίσθησης»

Ιωάννα Καραγιώργου

*Νηπιαγωγός, MSc: Γλωσσική και Πολιτισμική Παιδεία, 97^ο Νηπ/γείο Θεσ/νικης
ioanka7@gmail.com*

Ειρήνη Μουσλή Καραγιώργου

*Αρχαιολόγος. Μουσειολόγος, MSc: Arts Management and Heritage Studies MAI,
ΕΦΑΠΑ/ΥΠΠΟΑ
eierinimouslikaragiorgou@gmail.com*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία περιλαμβάνει την εκπόνηση ενός προγράμματος παρέμβασης με στόχο την ενίσχυση της ενσυναίσθησης σε εκπαιδευτικούς και γονείς παιδιών πρώιμης παιδικής ηλικίας. Η παρέμβαση συνίσταται στην εφαρμογή ενός ψυχοεκπαιδευτικού μοντέλου καλλιέργειας της γνωστικής πτυχής της ενσυναίσθησης, ως της διάστασης, που ισοδυναμεί με την κατανόηση της οπτικής των άλλων (Reniersetal., 2022). Ειδικότερα, θεωρείται ότι δύναται να διασφαλίσει την αλληλοκατανόηση των ατόμων, να προάγει τη συναισθηματική τους εγγύτητα και να συμβάλει, καταλυτικά, στη διαμόρφωση στάσεων αποδοχής και ενεργητικής υποστήριξης (Riess, 2017). Η ανάγκη αυτή γίνεται ιδιαίτερα αισθητή, στο χώρο της εκπαίδευσης, όπου επιπλέον, η ενσυναισθητική στάση και συμπεριφορά εκπαιδευτικών και γονέων (Hirschaueretal., 2018. έχει συνδεθεί με την ενίσχυση της ακαδημαϊκής και της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής των μαθητών/τριών. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε ένα πολυθέσιο νηπιαγωγείο του κέντρου της πόλης της Θεσσαλονίκης, με τη συμμετοχή των γονέων από 60 οικογένειες και 10 εκπαιδευτικούς. Η επιλογή του δείγματος πραγματοποιήθηκε με σκόπιμη δειγματοληψία, για λόγους αντιπροσωπευτικότητας. Τα επιθυμητά αποτελέσματα συνοψίζονται στην ενίσχυση της μεταξύ τους επικοινωνίας καθώς και της αίσθησης αυτοαποτελεσματικότητας ώστε να επιτευχθεί η αποτελεσματική συνεργασία σχολείου και οικογένειας. Αρχικά, χαρτογραφήθηκαν οι αντιλήψεις-ανάγκες των εμπλεκόμενων, με ερωτηματολόγιο και στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκαν δράσεις, σχετικές με αυτοφροντίδα, επικοινωνιακές δεξιότητες και δεξιότητες υιοθέτησης της οπτικής του “άλλου”. Η παρέμβαση ήταν διάρκειας ενός μήνα, με 4 ωριαίες, απογευματινές συναντήσεις, χωριστά για γονείς και εκπαιδευτικούς και οι τεχνικές, που εφαρμόστηκαν, συμπεριλαμβάνουν παιχνίδια γνωριμίας και εμπιστοσύνης, παιχνίδια ρόλων, αυθόρμητη γραφή, βινιέτες και εικαστικές παρεμβάσεις. Η αξιολόγηση του προγράμματος επισφραγίστηκε με κοινή δράση γονέων και εκπαιδευτικών και διάχυση των αποτελεσμάτων της αποτίμησης. Μία περαιτέρω εφαρμογή, σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, συνιστά πιθανή συνεισφορά στην οικοδόμηση σχέσεων ουσιαστικής συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων (Almendingenetal., 2022. Symeouetal., 2012).

Λέξεις κλειδιά: ενσυναίσθηση, πρόγραμμα παρέμβασης, οικογένεια, εκπαιδευτικοί

1. Εισαγωγή

Η ενσυναίσθηση θεωρείται ως η ικανότητα αντίληψης, κατανόησης και συντονισμού με τους άλλους, καθώς και πρόβλεψης μελλοντικών συμπεριφορών, με αποτέλεσμα την εύρεση κατάλληλων τρόπων αντιμετώπισης, όπως αναφέρουν στη μελέτη τους ηPeckκαι οι συνεργάτες της (2015).Οι Syafrietal. (2017) όπως και οι Wangetal. (2019), αναφέρουν ότι η ενσυναίσθηση είναι η ικανότητα να συνειδητοποιούμε τα συναισθήματα των άλλων. Στους Aldrupetal. (2022) η ενσυναίσθηση εκλαμβάνεται ως η προέλευση της ανθρώπινης προκοινωνικής συμπεριφοράς και σε αντίθεση με κοινωνικά και συναισθηματικά

χαρακτηριστικά, όπως η συναισθηματική αυτογνωσία ή η ρύθμιση των συναισθημάτων, αναφέρεται στους άλλους ανθρώπους παρά στον εαυτό. Υποστηρίζεται ότι οι διαδικασίες ενσυναίσθησης προκαλούνται αυτόματα, (McGowanetal., 2020) αλλά διαμορφώνονται, επίσης, από διαδικασίες ελέγχου. Την ενσυναίσθηση ο Bullough (2019) την εκλαμβάνει ως προϊόν της εξελικτικής ανάγκης των ανθρώπων για την προώθηση της συνεργασίας εντός της ομάδας. Ως εκ τούτου, αποτελεί μέσο για την οικοδόμηση αλληλεγγύης και όταν λείπει, θεωρείται πηγή αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Η Stern (2015) ενστερνίζεται την άποψη ότι πρόκειται για κατανόηση και συντονισμό με τις συναισθηματικές εμπειρίες των άλλων, βλέποντας με τη δική τους οπτική γωνία.

Για τον Warren (2014), η ενσυναίσθηση θεωρείται ως ο συνεκτικός ιστόσπου συνδέει τους δασκάλους με τις πραγματικότητες των εμπειριών των μαθητών εκτός σχολείου, τα πολιτισμικά τους πρότυπα και τις αξίες και ως εκ τούτου με τους γονείς τους. Επομένως, καθίσταται σαφής η σημαντικότητα της βελτίωσης της δεξιότητας της ενσυναίσθησης, τόσο στους εκπαιδευτικούς όσο και στους γονείς, για την πιστοποίηση της ουσιαστικής συνεργασίας τους.

Στην προσχολική εκπαίδευση, ο ρόλος της ενσυναίσθησης αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία καθώς η ηλικία των νηπίων προϋποθέτει ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον υποστηρικτικό, που να δίνει ώθηση στην ανάπτυξη και την διαπαιδαγώγησή τους.

Σύμφωνα με την έρευνα των Aldrupetal. (2022), οι εκπαιδευτικοί με υψηλό δείκτη ενσυναίσθησης είναι καλύτερα εξοπλισμένοι στο να κατανοούν τις συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών τους.

Στη μελέτη των Pecketal. (2015), αποδεικνύεται πως όταν οι νηπιαγωγοί επιδεικνύουν ενσυναίσθηση προς τα νήπια, δημιουργούν ένα ζεστό και άνετο σχολικό κλίμα το οποίο χτίζει τα θεμέλια για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης και της επικοινωνιακής επικοινωνίας, όχι μόνο με τα παιδιά αλλά και με τους γονείς.

Όσον αφορά τους γονείς, οι αντίστοιχες παρεμβάσεις μοιάζουν περισσότερο στοχευμένες και σαφώς δομημένες. Όπως έχει βρεθεί, η εφαρμογή ενός σύντομου ομαδικού προγράμματος πρόληψης, που αφορά την εκπαίδευση των γονέων γύρω από τα συναισθήματα και τους τρόπους προαγωγής της κοινωνικοποίησης των παιδιών τους, είχε θετικές επιδράσεις στην ενσυναίσθηση γονέων και παιδιών προσχολικής ηλικίας, με προβλήματα συμπεριφοράς (Havighurstetal., 2013. Wilsonetal., 2012), ακόμα και 6 μήνες μετά (Havighurstetal., 2010).

Ειδικότερα, θεωρείται ότι δύναται να διασφαλίσει την αλληλοκατανόηση των ατόμων, να προάγει τη συναισθηματική τους εγγύτητα και να συμβάλει, καταλυτικά, στη διαμόρφωση στάσεων αποδοχής και ενεργητικής υποστήριξης των άλλων (Riess, 2017). Με άλλα λόγια μπορεί να λειτουργήσει ως εγγυητής τόσο της συνεκτικότητας όσο και της αποτελεσματικής συνεργασίας, ιδίως σε επαγγελματικούς χώρους και πλαίσια όπου απαιτείται συνύπαρξη, σύμπραξη και συνέργεια προσώπων με ποικίλα και ετερογενή, ενδεχομένως, χαρακτηριστικά. Υπό το πρίσμα αυτό, η ανάγκη για την καλλιέργεια και την ενίσχυσή της δεν φαντάζει απλά ως αυτονόητη, αλλά και ως επιτακτική (Riess, 2017).

2. Στοιχεία εφαρμογής

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα παρέμβασης, υλοποιήθηκε πριν ένα χρόνο, σε ένα πολυθέσιο νηπιαγωγείο της πόλης της Θεσσαλονίκης. Συμμετείχαν 60 από τις 80, συνολικά οικογένειες των παιδιών και από τα 4 τμήματα νηπίων-προνηπίων και 10 εκπαιδευτικοί του σχολείου, με σκόπιμη δειγματοληψία, για λόγους αντιπροσωπευτικότητας. Διήρκεσε 4 εβδομάδες, με συνεδρίες απογευματινές, μιάμιση ώρα, μία φορά την εβδομάδα. Οι γονείς χωρίστηκαν σε ομάδες ανάλογα με το τμήμα όπου φοιτούσε το παιδί τους. Η επιλογή του συγκεκριμένου δείγματος πραγματοποιήθηκε με σκόπιμη δειγματοληψία λόγω αντιπροσωπευτικότητας των διάφορων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων.

Πιο συγκεκριμένα και συνεκτιμώντας τις ιδιαιτερότητες των συνθηκών της κάθε οικογένειας, η προτεινόμενη παρέμβαση διέθετε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά υλοποίησης:
Συνολική Διάρκεια: Ένας (1) μήνας.

Συχνότητα: Οι συναντήσεις πραγματοποιούνταν σε εβδομαδιαία βάση για τέσσερις συνεχόμενες εβδομάδες.

Τοποθεσία: Μια ήσυχη, ευρύχωρη αίθουσα εντός του σχολικού χώρου του νηπιαγωγείου, που διασφάλιζε τις προϋποθέσεις των άνετων συνδιαλλαγών μεταξύ των συμμετεχόντων και της εμπιστευτικότητας.

Χρονικές προδιαγραφές: Οι συναντήσεις πραγματοποιούνταν απογευματινές ώρες, προκειμένου αφενός, να μην παρεμποδίζεται η εύρυθμη λειτουργία της σχολικής μονάδας και αφετέρου να διασφαλίζεται η απρόσκοπτη εφαρμογή της παρέμβασης. Το χρονοδιάγραμμα, λειτουργούσε ως εξής: 10 λεπτά χρόνος προσέλευσης + 60 λεπτά διάρκεια παρέμβασης + 15 λεπτά αποφόρτιση + 5 λεπτά χρόνος αποχώρησης δηλαδή συνολική διάρκεια 1 ωρολογιακή ώρα και 30 λεπτά.

3. Στόχοι-επιδιώξεις

Η παρέμβασή αφορούσε την ψυχική ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και των γονέων των παιδιών, που φοιτούν σε ένα πολυθέσιο νηπιαγωγείο. Οι επιμέρους στόχοι μας ήταν:

- Η καλλιέργεια και η ενίσχυση της ενσυναίσθησης στο εκπαιδευτικό προσωπικό.
- Η καλλιέργεια και η ενίσχυση της ενσυναίσθησης στους γονείς.

Ειδικότερα, οι επιδιώξεις μας ήταν εκπαιδευτικοί και γονείς να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τα συναισθήματά τους και των άλλων, να κατανοούν τις προοπτικές των άλλων, να επιδεικνύουν ενσυναισθητική συμπεριφορά, να εφαρμόζουν στρατηγικές ενσυναίσθησης στην αλληλεπίδρασή τους με τα παιδιά.

Τα επιθυμητά αποτελέσματα της παρέμβασης ήταν:

- Η ενίσχυση της μεταξύ τους επικοινωνίας.
- Η ενίσχυση της μεταξύ τους συνεργασίας.

4. Μεθοδολογία της Διδασκαλίας

Πρόκειται για μια δομημένη παρέμβαση, όσον αφορά τη σχέση και τη συνεργασία των εμπλεκόμενων, γονείς και εκπαιδευτικοί. Ορίσαμε τα στάδια-φάσεις υλοποίησης της παρέμβασης: χαρτογράφηση αναγκών, αρχικές μετρήσεις, εκπαιδευτική παρέμβαση, κοινή δράση εκπαιδευτικών-γονέων, 2η Μέτρηση, 3μηνο Follow-up, διάχυση αποτελεσμάτων.

Χαρτογραφήσαμε τις αντιλήψεις-ανάγκες των εμπλεκόμενων με ερωτηματολόγιο (όπως Παράρτημα), που αφορά στα προβλήματα επικοινωνίας εκατέρωθεν. Σχεδιάσαμε τα συστατικά της παρέμβασης για την επιτυχία του και τη δυνατότητα επανάληψης: επικοινωνιακές δεξιότητες, υιοθέτηση οπτικής του άλλου, αυτοφροντίδα.

Το πρόγραμμα περιλάμβανε παρουσίαση του εννοιολογικού πλαισίου της ενσυναίσθησης, καθώς και των οφελών της για την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη, ασκήσεις και δραστηριότητες, που βοηθούν τους συμμετέχοντες να αναγνωρίζουν τα δικά τους συναισθήματα και τα συναισθήματα των άλλων, ασκήσεις ανάπτυξης δεξιοτήτων ακρόασης, επικοινωνίας και επίλυσης συγκρούσεων, δραστηριότητες εφαρμογής νέων δεξιοτήτων στην αλληλεπίδραση με τα παιδιά. Επίσης, περιλάμβανε συζητήσεις, ομαδικές εργασίες, role-playing, casestudies παρουσιάσεις, βιωματικές ασκήσεις που βοηθούν στην κατανόηση των εννοιών της ενσυναίσθησης. Οι συμμετέχοντες λάμβαναν ανατροφοδότηση από τους εκπαιδευτές και τους συναδέλφους τους.

Συγκεκριμένα, τα στάδια/φάσεις υλοποίησης της παρέμβασης ήταν τα εξής:

- Χαρτογράφηση αναγκών: Διενεργήθηκε συνάντηση, στην οποία, μέσα από δράσεις και συζήτηση, χαρτογραφήθηκαν οι ανάγκες και οι αντιλήψεις τους σχετικά με την επικοινωνία και την συνεργασία.

- Αρχικέςμετρήσεις: Σε αυτό το στάδιο δόθηκαν ερωτηματολόγια στους εμπλεκόμενους, εστιασμένα στις εξαρτημένες μεταβλητές (επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων). Οι συμμετέχοντες/ουσεσκλήθηκαν να δηλώσουν τις επιλογές τους σε κλίμακα Likert από το 1 έως το 6, ως εξής:
1: Διαφωνώ απόλυτα, 2: Διαφωνώ 3: Διαφωνώ λίγο, 4: Συμφωνώ λίγο, 5: Συμφωνώ, 6: Συμφωνώ απόλυτα.
- Ψυχοεκπαιδευτική Παρέμβαση: Σε αυτό το στάδιο υλοποιήθηκε η παρέμβαση σεεκπαιδευτικούςκαι γονείς, για ένα 1 μήνα. Περιλάμβανε 4 συναντήσεις, ξεχωριστά, ανά ομάδα. Οι εμπλεκόμενοι αλληλεπιδρούσαν μεταξύ τους μέσω δράσεων, εστίαζαν στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και της αυτοφροντίδας, την ανάπτυξη της επικοινωνίας και την διαχείριση των συναισθημάτων.
- Κοινή δράση εκπαιδευτικών-γονέων: Μετά την εφαρμογή της εκπαιδευτικής παρέμβασης, οι εμπλεκόμενοι πραγματοποίησαν, από κοινού, μια δράση και πιο συγκεκριμένα μια έκθεση παιχνιδιών για την οποίαείχαν 1 μήνα προετοιμασίας για να την υλοποιήσουν.
- 2^η Μέτρηση: Σε αυτό το στάδιο δόθηκαν τα ίδια ερωτηματολόγια, ώστε να αξιολογηθεί η επίδραση της παρέμβασης στις εξαρτημένες μεταβλητές (επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων).
- 3μηνο follow-up: Με την ολοκλήρωση και της 2^{ης} μέτρησης, ακολούθησε, μετά από 3 μήνες, μια follow-up αξιολόγηση με τα ίδια ερωτηματολόγια ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο διατηρούνται οι όποιες επιδράσεις της παρέμβασης μέσα στο χρόνο.
- Διάχυση αποτελεσμάτων: Υπήρξε παρουσίαση της πορείας της δράσης σε βίντεο κατά τα εγκαίνια της έκθεσης των παιχνιδιών, έγινε σχετική ανάρτηση στην ιστοσελίδα του σχολείου. Θα πραγματοποιηθεί σχετική ενδοσχολική επιμόρφωση.

Πρόγραμμα Παρέμβασης:

1^η Συνάντηση: τέθηκαν οι αρχικές βάσεις γνωριμίας και συνεργασίας των συμμετεχόντων μέσω βιωματικών δραστηριοτήτων – παιχνιδιών. Ακολούθησε η παρουσίαση του πλαισίου της παρέμβασης και του συμβολαίου της ομάδας, με δυνατότητα για συζήτηση στην ολομέλεια και αναστοχασμό.

2^η Συνάντηση: Εισαγωγή στις έννοιες της επικοινωνίας και της ενσυναίσθησης. Αξιοποίηση πολυμέσων και εφαρμογή βιωματικών δραστηριοτήτων ενεργητικής ακρόασης. Επεξεργασία στην ολομέλεια μέσω συζήτησης και αναστοχασμού.

3^η Συνάντηση: Ενσυναίσθηση και Διαχείριση Συναισθημάτων. Παρουσίαση και επιτέλεση βιωματικών λεκτικών και μη δραστηριοτήτων, όπως αυθόρμητη γραφή, αξιοποίηση βινιετών, εικαστικές ομαδικές δημιουργίες από τα μέλη της ομάδας. Επεξεργασία στην ολομέλεια μέσω συζήτησης και αναστοχασμού.

4^η Συνάντηση: Αυτοφροντίδα, αυτοαποδοχή και αυτοσυμπόνια. Εισαγωγή στις έννοιες και σε τρόπους καλλιέργειάς τους. Εκπαίδευση στο μηχανισμό του στρες και σε τρόπους διαχείρισης, όπως άσκηση χαλάρωσης (Forsyth&Eifert, 2016. Χρηστίδης και συν., 2001), διαχείριση χρόνου (Κουτροβίδης, 2013). Αναστοχασμός και δραστηριότητα πάνω στην έννοια των αξιών (Forsyth&Eifert, 2016). Κλείσιμο παρέμβασης μέσω εικαστικής δραστηριότητας της δημιουργίας ενός κλειδιού και αναστοχασμού πάνω στο τι έμαθαν οι συμμετέχοντες/ουσεσ να ξεκλειδώνουν, μέσα από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα αυτό. Εκπόνηση Κοινής Δράσης: Ανάθεση στους συμμετέχοντες, της οργάνωσης μιας έκθεσης παιδικών παιχνιδιών, ως άσκηση εφαρμογής, στο πλαίσιο του προγράμματος παρέμβασης. Δόθηκε διάστημα ενός μηνός για την προετοιμασία ενώ στο ενδιάμεσο πραγματοποιήθηκε μια συνάντηση 90 λεπτών των συντονιστριών με τους εμπλεκόμενους, ανά τμήμα, για ανατροφοδότηση και συντονισμό.

Εγκαίνια Έκθεσης Παιχνιδιών: Ανοιχτή εκδήλωση, με παρουσίαση της πορείας της δράσης σε βίντεο.

Τελική συνάντηση αποτίμησης: αξιολόγηση του προγράμματος, με τη συμμετοχή των εμπλεκόμενων, ανά τμήμα, με ατομική συμπλήρωση των ερωτηματολογίων (επαναληπτική μέτρηση) και συζήτηση – αναστοχασμός στην ολομέλεια.

Διάχυση Αποτελεσμάτων: Ανάρτηση στην ιστοσελίδα του σχολείου, ενδοσχολική επιμόρφωση.

Υποστήριξη Συντονιστριών: Αναστοχασμός, τήρηση ημερολογίων, εποπτεία από ψυχολόγο και κοινωνιολόγο.

5. Διδακτικό υλικό

Η επιλογή του κατάλληλου διδακτικού υλικού είναι κρίσιμη για την επιτυχία μιας παρέμβασης, που στοχεύει στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, σε εκπαιδευτικούς και γονείς. Γι' αυτό το λόγο, φροντίσαμε να είναι ελκυστικό, διαδραστικό και να καλύπτει μια ποικιλία θεμάτων που σχετίζονται με την ενσυναίσθηση. Περιλάμβανε PowerPoint για παρουσιάσεις με εικόνες, διαγράμματα και σύντομο κείμενο για την εισαγωγή των θεωρητικών εννοιών, σύντομα βίντεο με πραγματικά περιστατικά ή κινούμενα σχέδια που απεικόνιζαν διαφορετικά συναισθήματα και καταστάσεις, φωτογραφικό υλικό και πίνακες ζωγραφικής με πρόσωπα σε διαφορετικό συναισθηματικό ύφος, σενάρια για συζήτηση, ασκήσεις ταυτοποίησης με χαρακτήρες, επιτραπέζια παιχνίδια, επικοινωνίας, συνεργασίας και επίλυσης προβλημάτων.

6. Παρουσίαση Δραστηριοτήτων

Οι δραστηριότητες περιλάμβαναν Παιχνίδια Ρόλων, βινιέτες, ψηφιακά Μέσα (βίντεο, παιχνίδια προσομοίωσης), δημιουργία ιστοριών βίωσης/διαφόρων συναισθημάτων, τεχνικές χαλάρωσης, διαχείρισης του στρες, κατανόησης συναισθημάτων, γράψιμο ημερολογίου προσωπικών εμπειριών και την ανάπτυξης αυτογνωσίας.

Ειδικότερα: Οι «προσδοκίες» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003) συνιστούν μια δραστηριότητα κατά την οποία οι συμμετέχοντες μοιράζονται σε ζευγάρια και συζητούν για τον εαυτό τους και τις προσδοκίες τους από το πρόγραμμα. Κατόπιν, παρουσιάζουν στην ολομέλεια αυτά που άκουσαν από το ζευγάρι τους.

Παιχνίδια ρόλων: «Οι πίνακες ζωντανεύουν». Οι συμμετέχοντες, σε ζεύγη, παρατηρούν πίνακες ζωγραφικής και αφού κάνουν υποθέσεις για τα συναισθήματα των προσώπων, ανιχνεύουν τις πιθανές αιτίες και δημιουργούν υποθετικούς διαλόγους για την επίλυση των καταστάσεων που τα προκάλεσαν.

Ενεργητική ακρόαση: οι συμμετέχοντες, με εναλλαγές ρόλων, μπαίνουν στη θέση, ο ένας του άλλου, προσπαθώντας να ακούσουν και να κατανοήσουν τα συναισθήματα, που προκλήθηκαν από μια βιωματική κατάσταση-πρόβλημα, ακολουθώντας τεχνικές ενεργητικής ακρόασης.

Ενεργητική Ακρόαση: Αναγνωρίζω τα συναισθήματα: (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003): οι συμμετέχοντες, σε ζευγάρια και εναλλάξ, έκαστος, διηγείται ένα σημαντικό συμβάν. Το άλλο μέλος καλείται να ονομάσει τα συναισθήματα, που εμπεριέχονται στη διήγηση, είτε με άδηλο είτε με έκδηλο τρόπο. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια.

Ενεργητική Ακρόαση: Μιλάω-Ακούω-Παρατηρώ: (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003): οι συμμετέχοντες σε ομάδες των τριών, εναλλάσσονται σε τρεις αντίστοιχα ρόλους: του αφηγητή, του ενεργητικού ακροατή και του παρατηρητή. Κατόπιν ακολουθεί συζήτηση στο πλαίσιο της ομάδας και στην ολομέλεια.

Παρακολούθηση video: μετά την παρακολούθηση βίντεο, στην ολομέλεια, ακολουθεί συζήτηση ερμηνείας και ανάδειξης ενσυναισθητικών, καταστάσεων. Ερχόμενοι στη θέση των άλλων, ανακαλύπτουμε πώς μας κάνει να νιώθουμε, η δεδομένη κατάσταση, πώς νομίζουμε πως αισθάνονται, τι θα μπορούσαμε να κάνουμε για να νιώσουν καλύτερα ή τι θα επιθυμούσαμε, κάποιος να κάνει για μας, αν αντιμετωπίζαμε κάτι ανάλογο.

Εικαστικές παρεμβάσεις: εικαστική απόδοση συναισθημάτων, που προκύπτουν από το άκουσμα διαφορετικών μουσικών κομματιών, μέσω ζωγραφικής, γλυπτικής και κολλάζ.

Δημιουργική γραφή: «Οι υπερήρωες των συναισθημάτων». Δίνονται, σενάρια επίλυσης προβλημάτων, στα οποία εμπλέκονται ήρωες παραμυθιών. Οι συμμετέχοντες σε ομάδες, επιδιώκουν να συνθέσουν μια νέα ιστορία, στην οποία κάθε ήρωας έχει έναν διαφορετικό, μη αναμενόμενο ρόλο, επιδιώκοντας την επίλυση του προβλήματος, με θετικό τρόπο.

Το κυνήγι των κρυμμένων συναισθημάτων: Οι συμμετέχοντες, μέσα από μια καθοδηγητική φωτοτυπία, χάρτη, ψάχνουν τα κρυμμένα συναισθήματα, στον χώρο. Κάθε φορά που ανακαλύπτουν ένα αντικείμενο, το περιγράφουν, και εκφράζουν με σύμβολα και γκριμάτσες τα συναισθήματά τους, κάνοντας αναγωγές σε αναμνήσεις και προσωπικά βιώματα. Στο τέλος της διαδρομής, σημειώνονται όλα τα συναισθήματα σε έναν πίνακα αναφοράς, επιλύοντας το κρυπτόλεξο της ενσυναίσθησης.

Παιχνίδι εμπιστοσύνης: «Φύλακας άγγελος». Οι συμμετέχοντες, σε ζεύγη, (ο ένας με κλειστά μάτια), οδηγούν εναλλάξ ο ένας τον άλλον, σε ένα προκαθορισμένο σημείο δίνοντας σαφείς οδηγίες. Στη συνέχεια, εξηγούν για το πώς αισθάνθηκαν ως οδηγοί ή ως καθοδηγούμενοι, ποια ήταν η δυσκολία, που αντιμετώπισαν και γιατί, ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της ιδιαίτερης αυτής επικοινωνίας, χωρίς λόγια και χωρίς όραση, ποια ήταν τα μηνύματα των συναισθημάτων του άλλου, αν τα αντιλήφθηκαν και τον τρόπο που βίωσαν την ικανότητα να αφεθεί κάποιος, απόλυτα, σε ένα άλλο πρόσωπο.

Οι μαγικοί πίνακες: στη συγκεκριμένη δραστηριότητα, οι συμμετέχοντες, μαθαίνοντας να διαχειρίζονται τις αλλαγές, που συμβαίνουν, συνεχίζουν, με ένα σύνθημα κάθε φορά, αρχικές ζωγραφιές, που μεταφέρονται, κυκλικά, τόσες φορές ώστε η πρώτη ζωγραφιά να επιστρέψει εκεί από όπου ξεκίνησε. Όταν ολοκληρώνεται ο κύκλος, ζητείται από την ομάδα να εκφράσει πώς νιώθει για την εξέλιξή της, λαμβάνοντας το μήνυμα πως η αρχική μας σκέψη μπορεί να επηρεάσει το σύνολο και αντίστροφα.

Επίλυση μυστικού κώδικα: το κάθε ζευγάρι από ομάδα των 4, προσπαθεί να συνεργαστεί για να αποδώσει, με παντομίμα, μια φωτοτυπημένη ιστορία ώστε να καταφέρει να επιλυθεί το μυστήριο της ιστορίας, από το έτερο ζεύγος.

Οι ιστορίες, αλλιώς: ζητείται από κάθε ομάδα να ζωγραφίσει, συνεργατικά, τα χαρακτηριστικά ενός ήρωα, που περιγράφεται σε ένα κείμενο. Έπειτα, κάθε σκίτσο, παραδίδεται σε επόμενη ομάδα, η οποία, με τη σειρά της, προσπαθώντας να αποκρυπτογραφήσει αυτά τα χαρακτηριστικά και τα συναισθήματα, που αναδύονται, μπαίνει στη θέση του ρόλου και αφηγείται την ιστορία, που ανταποκρίνεται σ' αυτά τα στοιχεία. Στο τέλος, οι ζωγραφιές και τα κείμενα, αναρτώνται σε πίνακα αναφοράς.

Το χρωματιστό κουβάρι της ενσυναίσθησης: κρατώντας την άκρη ενός κουβαριού, οι συμμετέχοντες/ουσες, με τη σειρά και τοποθετώντας μέσα, τυλιγμένο, ένα έγχρωμο χαρτάκι με ένα σύμβολο, πετούν το υπόλοιπο σε κάποιον άλλο, αναφέροντας ένα θετικό χαρακτηριστικό, που έχουν εντοπίσει στον χαρακτήρα ή τη συμπεριφορά του. Ο επόμενος, οφείλει να το φανερώσει στους υπόλοιπους, εκφράζοντας, συγχρόνως, μια λέξη, που υποδηλώνει, την συναισθηματική του κατάσταση. Στο τέλος, της δράσης, μια περίπλοκη σύνθεση θετικών χαρακτηριστικών υποδηλώνει τον επικοινωνιακό χαρακτήρα του βιώματος.

Χαμογέλα!(Plummer, 2016): οι συμμετέχοντες σχηματίζουν έναν κύκλο διατηρώντας ανέκφραστο πρόσωπο. Ένα μέλος κάνει την αρχή αποστέλλοντας ένα χαμόγελο σε κάποιο άλλο μέλος και κείνο με τη σειρά του σε άλλο μέχρι να συμμετάσχουν όλοι. Κατόπιν η διαδικασία συνεχίζεται με ολοένα ταχύτερους ρυθμούς. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια.

Αυτοφροντίδα: Εφαρμογή ενός ψυχοεκπαιδευτικού μοντέλου, που περιλαμβάνει παρουσίαση του μηχανισμού του στρες και τρόπων διαχείρισής του, ιδίως τεχνικών χαλάρωσης (Χρηστίδης και συν., 2001).

Ρυθμίζω την πυξίδα της ζωής μου (Forsyth&Eifert, 2016): επικέντρωση σε σημαντικές αξίες και προθέσεις.

Μια προσωπική ματιά στο χρόνο (Κουτροβίδης, 2013): Ανάδειξη της προσωπικής στάσης απέναντι στο χρόνο μέσω της τέχνης.

7. Αξιολόγηση

Εφαρμόσαμε ένα ψυχοεκπαιδευτικό μοντέλο εκπαίδευσης, που στόχευε στη γνωστική πτυχή της ενσυναίσθησης. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η γνωστική πτυχή της ενσυναίσθησης διαφοροποιείται από τη συναισθηματική, η οποία θεωρείται έμφυτη και ενδεχομένως, δύσκολα επιδέχεται παρέμβασης ή τροποποίησης. Ένας επιπλέον άξονας αφορά την ενίσχυση της ενσυναίσθησης προς τον εαυτό, με άλλα λόγια της αυτοφροντίδας. Πρόκειται για μια έννοια που ξεκίνησε από την ψυχολογία και την συναντούμε όλο και περισσότερο σήμερα στην παιδαγωγική επιστήμη. Καθορίζει και προσδιορίζει την ποιότητα της σχέσης μας με τους άλλους. Η ενσυναίσθητη κατανόηση αποτελεί τα θεμέλια πάνω στα οποία μπορεί να δομηθεί μια σχέση αποδοχής ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Είναι μια αποτελεσματική ικανότητα, η οποία μας βοηθά να σχετιζόμαστε ομαλά με τους άλλους, γιατί διευκολύνει να τους καταλάβουμε, χωρίς απαραίτητα να ταυτιζόμαστε ή να συμφωνούμε με όσα σκέφτονται, νιώθουν ή κάνουν. Συνεπάγεται μια στάση έλλειψης κριτικής: ακούω, κατανοώ, ανταποκρίνομαι. Δεν είναι λύπηση ούτε συμπάθεια για τις δυσκολίες ή τα συναισθήματα που έχει ένας άλλος άνθρωπος, τα οποία μας οδηγούν να προσπαθήσουμε να τον ανακουφίσουμε, να διορθώσουμε την κατάσταση ή να προσφέρουμε λύσεις, ώστε να αλλάξει αυτό που νιώθει. Η ενσυναίσθηση επίσης, δε θα πρέπει να συγχέεται με τη συμπόνια, αν και αποτελεί κύριο συστατικό της. Η συμπόνια αφορά βαθιά συναισθήματα αλληλεγγύης, αποδοχής και συμπάθειας για τους άλλους, στη βάση της αναγνώρισης της θέσης ότι όλοι οι άνθρωποι πονούν, γιατί η ζωή είναι δύσκολη. Οι άνθρωποι με υψηλή ενσυναίσθηση, «διαβάζουν» εύκολα τη γλώσσα του σώματος των άλλων. Ωστόσο, η ενσυναίσθηση είναι σημαντικότερη εργασιακή δεξιότητα. Έχει παρατηρηθεί ότι συμβάλλει στην επίλυση των συγκρούσεων και την προαγωγή της αποτελεσματικής επικοινωνίας και επίσης, διευκολύνει τη συνεργασία.

Τα επιθυμητά αποτελέσματα αναμέναμε να είναι η ενίσχυση της μεταξύ τους επικοινωνίας, η ενίσχυση της μεταξύ τους συνεργασίας και η ενίσχυση αίσθησης αυτοαποτελεσματικότητας.

Το πρόγραμμα στόχευε στην ενίσχυση της ικανότητας των συμμετεχόντων να αναγνωρίζουν, να κατανοούν και να ανταποκρίνονται στα συναισθήματα των άλλων. Αξιολογήθηκε η αποτελεσματικότητα του προγράμματος και καταγράφηκαν οι αλλαγές που παρατηρήθηκαν στους συμμετέχοντες.

Οι κύριοι στόχοι του προγράμματος ήταν να αυξηθεί η κατανόηση των συμμετεχόντων σχετικά με την σημασία της ενσυναίσθησης στις διαπροσωπικές σχέσεις, να αναπτυχθούν οι δεξιότητες αναγνώρισης των συναισθημάτων του εαυτού και των άλλων, να ενισχυθεί η ικανότητα των συμμετεχόντων να επικοινωνούν αποτελεσματικά και να διαχειρίζονται τις συγκρούσεις, να προωθηθεί η ανάπτυξη ενός πιο συμπονετικού και συνεργατικού κλίματος.

Για την αξιολόγηση του προγράμματος χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες μέθοδοι: πριν και μετά την υλοποίηση του προγράμματος, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για να αξιολογήσουν τις γνώσεις τους, τις στάσεις και τις εμπειρίες τους σχετικά με την ενσυναίσθηση. Καταγράφηκαν συστηματικά οι συμπεριφορές των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων. Διεξήχθησαν ατομικές ή ομαδικές συνεντεύξεις για να καταγραφούν οι εμπειρίες και οι απόψεις των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες παρουσίασαν σημαντική αύξηση στις γνώσεις τους σχετικά με την ενσυναίσθηση, μετά την ολοκλήρωση του

προγράμματος, βελτίωση των δεξιοτήτων, καθώς εκπαιδευτικοί και γονείς ανέφεραν ότι αισθάνονται πιο ικανοί να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα των άλλων και να επικοινωνούν αποτελεσματικά, αλλαγή στάσεων, αφού παρατηρήθηκε θετική αλλαγή των συμμετεχόντων απέναντι στην σημασία της ενσυναίσθησης στις διαπροσωπικές σχέσεις και θετικές ανατροφοδοτήσεις. Οι συμμετέχοντες εκτίμησαν ιδιαίτερα τις δραστηριότητες του προγράμματος και ανέφεραν ότι αυτές τους βοήθησαν να αναπτύξουν την ενσυναίσθησή τους.

8. Συζήτηση

Συμπερασματικά, καθίσταται σαφές ότι ανεξάρτητα από το πώς ακριβώς μπορεί να έχει κατανοήσει, ορίσει και μετρήσει κανείς την έννοια της ενσυναίσθησης σε εκπαιδευτικούς και γονείς, η κοινή συνισταμένη είναι ότι η ενσυναίσθηση δεν αντιμετωπίζεται ως άλλο ένα απλό χαρακτηριστικό ή μια δεξιότητα που τυχαίνει να διαθέτουν στην εργαλειοθήκη τους. Αντιθέτως, σηματοδοτεί μια πολύ σημαντική λειτουργία και βασική πτυχή του ρόλου τους ως σημαντικών προσώπων (Berkovich, 2020.Joussemetal., 2014.KrauthamerEwingetal., 2019), οι οποίοι μπορούν να καθορίσουν την πρόοδο και την ευημερία των παιδιών.Με το τέλος του προγράμματος αναμένεται γονείς και εκπαιδευτικοί να έχουν αναπτύξει δεξιότητες, που συμβάλλουν στο επικοινωνιακό και συνεργατικό πλαίσιο, ώστε να είναι σε θέση να υιοθετούν τεχνικές ενσυναίσθησης στην καθημερινή, διαπροσωπική τους επικοινωνία.

Η επίγνωση των κινήτρων της συμπεριφοράς των άλλων, καθώς και η αναγνώριση των συναισθημάτων και των αιτιών, που τα προκαλούν, θεωρούνται εργαλεία που οδηγούν στη βαθύτερη κατανόηση των άλλων.

Η συμμετοχή τους σε βιωματικές, συνεργατικές δράσεις και η ανάληψη κοινών δραστηριοτήτων ενισχύουν την ενσυναισθητική ικανότητα και συμβάλλουν στη δημιουργία ενός ανοιχτού και εμπιστευτικού περιβάλλοντος στο σχολείο βελτιώνοντας, ταυτόχρονα, τη συναισθηματική δυναμική των παιδιών. Επίσης, αναμένεται να συνεισφέρει στη βελτίωση της αυτογνωσίας και της προσωπικής ανάπτυξης, με αποτέλεσμα την ουσιαστική εμπλοκή, αφενός των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία και των εκπαιδευτικών, αφετέρου στη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του ρόλου τους στην υποστήριξη των μαθητών/τριών.

Γονείς και εκπαιδευτικοί οικοδομούν δυνατότητες καλλιέργειας αποτελεσματικών στρατηγικών συνεργασίας, δημιουργώντας κανάλια αμφίδρομης και ουσιαστικής επικοινωνίας, που προωθούν την υπευθυνότητα αμφότερων απέναντι στα εκπαιδευτικά δρώμενα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Aldrup, K., Carstensen, B., & Klusmann, U. (2022). Is empathy the key to effective teaching? A systematic review of its association with teacher-student interactions and student outcomes. *Educational Psychology Review*, 34(3), 1177-1216. <https://doi.org/10.1007/s10648-021-09649-y>.
- Almendinger, A., Clayton, O., & Matthews, J. (2022). Partnering with parents in early childhood services: raising and responding to concerns. *Early Childhood Education Journal*, 50(4), 527-538.
- Berkovich, I. (2020). Conceptualisations of empathy in K-12 teaching: A review of empirical research. *Educational Review*, 72(5), 547-566.
- Bullough, R. V. (2019). Empathy, teaching dispositions, social justice and teacher education. <https://doi.org/10.1080/13540602.2019.1602518>.
- Forsyth, J. P. & Eifert, G. H. (2016). *The Mindfulness & Acceptance Workbook of Anxiety*. New Harbinger Publications, Inc.

- Havighurst, S. S., Wilson, K.R., Harley, A.E., Kehoe, C., Efron, D., & Prior, M.R., (2013). 'Tuning into Kids': reducing young children's behavior problems using an Emotion Coaching Parenting Program. *Child Psychiatry and Human Development*, 44(2), 247–64.
- Hirschauer, A.-K., Aufhammer, F., Bode, R., Chasiotis, A., & Künne, T. (2018). Parental empathy as a source of child's scholastic performance: Linking supportive parental empathy and school grades by particular aspects of children's self-regulation. In N. Baumann, M. Kazén, M. Quirin, & S. L. Koole (Eds.), *Why people do the things they do: Building on Julius Kuhl's contributions to the psychology of motivation and volition* (pp. 359–374). Hogrefe.
- Joussemet, M., Mageau, G. A., & Koestner, R. (2014). Promoting optimal parenting and children's mental health: A preliminary evaluation of the how-to parenting program. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 949-964.
- Krauthamer Ewing, E. S., Herres, J., Dilks, K. E., Rahim, F., & Trentacosta, C. J. (2019). Understanding of emotions and empathy: Predictors of positive parenting with preschoolers in economically stressed families. *Journal of Child and Family Studies*, 28(5), 1346–1358. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-01303-6>.
- McGowan, K., Christenson, L. A., & Muccio, L. (2021). Collaborative professional learning: An exploration of empathy in early childhood teacher education. *Journal of Research in Childhood Education*, 35(1), 111-121. <https://doi.org/10.1080/02568543.2020.1801537>.
- Meyers, S., Rowell, K., Wells, M., & Smith, B. C. (2019). Teacher Empathy: A Model of Empathy for Teaching for Student Success. *College Teaching*, 67(3), 160-168, <https://doi.org/10.1080/87567555.2019.1579699>.
- Peck, N. F., Maude, S. P. & Brotherson, M. J. (2015). Understanding Preschool Teachers' Perspectives on Empathy: A Qualitative Inquiry. *Early Childhood Educational Journal*, 43, 169–179. DOI 10.1007/s10643-014-0648-3.
- Plummer, D. M. (2016). *Παιχνίδια Αυτοεκτίμησης για Παιδιά* (Μετάφραση: Ε. Καλισκάμη. Επιμέλεια: Β. Νίκα). Εκδόσεις Πατάκη.
- Reniers, R., Abu-Akel, A., & Seara-Cardoso, A. (2022). Cognitive Empathy and Perspective Taking: Understanding the Mechanisms of Normal and Abnormal Experiences and Abilities. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 945258. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.945258>.
- Riess, H. (2017). The science of empathy. *Journal of Patient Experience*, 4(2), 74-77. <https://doi.org/10.1177/2374373517699267>.
- Stern, J. A., Borelli, J. L., & Smiley, P. A. (2015). Assessing parental empathy: A role for empathy in child attachment. *Attachment & human development*, 17(1), 1-22. <https://doi.org/10.1080/14616734.2014.969749>
- Syafril, S., & Yaumas, N. E. (2017). Six ways to develop empathy of educators. *Journal of Engineering and Applied Sciences*, 12(7), 1687-169.
- Symeou, L., Roussounidou, E., & Michaelides, M. (2012). "I Feel Much More Confident Now to Talk with Parents": An Evaluation of In-Service Training on Teacher-Parent Communication. *School Community Journal*, 22(1), 65-87.
- Wang, Y., Su, Q., & Wen, Z. (2019). Exploring latent profiles of empathy among Chinese preschool teachers: A person-centered approach. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 37(6), 706-717.
- Warren, C. A. (2014). Towards a pedagogy for the application of empathy in culturally diverse classrooms. *The Urban Review*, 46(3), 395-419.
- Wilson, K. R., Havighurst, S.S., & Harley, A.E. (2012). Tuning in to Kids: an effectiveness trial of a parenting program targeting emotion socialization of preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 26(1), 56–65.

Ελληνόγλωσσες

- Αρχοντάκη, Ζ. & Φιλίππου, Δ. (2003). 205 βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων. Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κουτροβίδης, Π. (2013). *Διαχείριση ρόλου: Υλικό Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης.
- Χρηστίδης, Δ.Α., Ζαφείρη, Μ., Καλύβα, Ε., Μητσοπούλου, Χ., Ρόικου, Κ., Φωτακοπούλου, Ό. (2001). Εκπαίδευση φοιτητών του ΑΠΘ σε τεχνικές διαχείρισης του στρες. Στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Ψυχοφυσιολογίας, 7-10 Ιουνίου 2001: Βιβλίο Περιλήψεων (σ. 135). Ελληνική Εταιρία Ψυχοφυσιολογίας.

Παράρτημα

Ερωτηματολόγιο για τους εκπαιδευτικούς

1. Έχω συνάντηση με τους γονείς των παιδιών, τουλάχιστον δυο φορές το χρόνο;
2. Επικοινωνώ με τους γονείς σχετικά με τα προβλήματα των παιδιών;
3. Επικοινωνώ με τους γονείς όταν τα παιδιά τους βελτιώνονται;
4. Ενημερώνω τους γονείς για τις δεξιότητες, που πρέπει να μάθουν τα παιδιά τους.
5. Δίνω συγκεκριμένες δραστηριότητες στους γονείς για να τις κάνουν με τα παιδιά τους;
6. Δίνω ιδέες στους γονείς για να συζητούν με τα παιδιά τους;
7. Αναθέτω εργασίες στο σπίτι που απαιτούν τη συμμετοχή των γονέων;
8. Ζητώ από τους γονείς να ρωτούν το παιδί για τη σχολική μέρα του;
9. Προσκαλώ τους γονείς των μαθητών μου να επισκεφθούν την τάξη μου;
10. Ζητώ από τους γονείς των μαθητών μου να πάνε το παιδί σε εκδηλώσεις;
11. Δίνω ιδέες στους γονείς για να γίνουν αποτελεσματικοί υποστηρικτές των παιδιών τους;
12. Στέλνω πληροφορίες στους γονείς που τους ενημερώνουν για το τι μάθανε και έκαναν τα παιδιά στην τάξη;

Ερωτηματολόγιο για τους γονείς

1. Τον περασμένο χρόνο, έχετε περάσει από το σχολείο για να μιλήσετε με τον/την δάσκαλο/α του παιδιού σας;
2. Τον περασμένο χρόνο, έχετε προσκληθεί σε εκδήλωση στο σχολείο του παιδιού σας;
3. Έχετε επισκεφθεί το σχολείο του παιδιού σας κατά τη διάρκεια ειδικής εκδήλωσης ή γιορτής;
4. Έχετε προσκληθεί να παρακολουθήσετε τη συνάντηση γονέων-δασκάλων;
5. Έχετε προσκληθεί να συμμετέχετε στον Σύλλογο Διδασκόντων;
6. Αισθάνεστε ευπρόσδεκτος/η να επισκεφθείτε το σχολείο του παιδιού σας;
7. Αισθάνεστε ότι ο/η δάσκαλος/α νοιάζεται για το παιδί σας;
8. Αισθάνεστε άνετα να συζητήσετε με τον/την δάσκαλο/α του παιδιού σας για το παιδί σας;
9. Ρωτάτε τον/την δάσκαλο/α του για διάφορα θέματα που σας απασχολούν για το παιδί σας;
10. Στέλνετε πράγματα στην τάξη όπως παραμύθια και άλλα αντικείμενα;
11. Το σχολείο του παιδιού σας είναι ένα ασφαλές μέρος για το παιδί σας;
12. Το σχολείο του παιδιού σας κάνει καλή δουλειά στην προετοιμασία των παιδιών για το μέλλον τους;